

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

V/2012

NAPOMENE O PREZIMENIMA ITALIJANSKOG PORIJEKLA U BANJALUČKOJ REGIJI

Apstrakt: U radu se daje osvrt na prezimena italijanskog porijekla u banjalučkoj regiji, prati se njihova sudbina i ukazuje na promjene u novoj sredini – ortografske, fonetske, morfološke i prozodijske.

Ključne riječi: prezimena, promjene, italijansko porijeklo, banjalučka regija.

1.0. Poznato¹ je da su italijanska prezimena najvećim dijelom nastala još u srednjem vijeku, a uglavnom su izvedena iz imena osoba, mjesta, zanimanja ili nadimaka. Prema statističkim podacima, Italija je zemlja sa najvećim brojem različitih prezimena u svijetu, čak sa oko 350.000. Imajući u vidu ovu činjenicu i znajući za prisustvo pripadnika italijanske nacionalne manjine u banjalučkoj regiji u prošlosti i danas, zanimalo nas je da utvrdimo kakva je bila sudbina tih prezimena u novoj sredini. Naime, dolaskom Italijana u naše krajeve sudbina prezimena u novom, jezički drugačijem okruženju kretala se u različitim pravcima. Prezimena su često iz različitih razloga zamjenjivana nekim domaćim prezimenom, ili su doživljavala različite jezičke transformacije i adaptacije pod uticajem srpskog jezika, a nerijetko su ostajala i nepromijenjena. Cilj nam je bio da utvrdimo koji je pak od ovih razvojnih tokova najviše došao do izražaja kod italijanskih prezimena na području banjalučke regije.

1.1. Nakon što je Austrougarska 1878. godine anektirala Bosnu i Hercegovinu, na područje banjalučke regije doseljavaju se, pored pripadnika ostalih naroda tadašnje

austrougarske carevine, Italijani.² Kako je u to vrijeme Južni Tirol zadesila velika poplava, tadašnji car Franjo Josif (Franz Josef) ugroženim italijanskim porodicama ponudio je da se nasele u Bosni, blizu Banje Luke, tačnije u selu Mahovljani kod Laktaša, u okolini Prnjavora (posebno u mjestu Štivor), kao i u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine.³ Dobili su zemlju i, naselivši se, našli su se u okruženju čiji jezik nisu ni govorili ni razumjeli.⁴ U takvim

2 “Si trattava delle colonie create dal governo imperiale austriaco nelle terre di Bosnia ed Erzegovina che passarono dall’amministrazione turca a quella austriaca dopo il Congresso di Berlino del 1878 e ben presto furono occupate militarmente dall’esercito di Francesco Giuseppe. Già da quell’annata incominciarono a confluire in Bosnia, alla chetichella, gruppi anche cospicui di lavoratori trentini... In Bosnia invece gli altri trentini vennero convogliati nelle zone di Mahovljani, Laktasi, Prnjavor, Kobatovci, Palackovic, Krnete. In tutto in quegli anni ‘80 si spostarono forse un migliaio di trentini tra Bosnia ed Erzegovina. Nelle liste dei partenti tra il 1883 ed il 1884, proposte da Umberto Raffaelli, si contano circa 700 persone.” (*I colonizzatori della Valsugana, L’Aquilone*, n. <http://www.aquinet.it/framearchivio.html>)

3 Prema popisu stanovnika iz 1910. godine u BiH je registrovano 2.462 italijanskih državljana, a od toga u Banjalučkom okrugu 603. (Up. Latal, Zdravko (2003), *Katalog – Almanah Udruženja građana ital. porijekla Sarajevo*, str. 6).

4 Godine 1939. ponuđeno im je ponovno preseljenje u Italiju, u blizini Rima, područje Ardea/Ardeatina, kada su mnogi i otišli.

1 Rad *Annotations on family names of Italian origin in the Banja Luka region* izlagan je na naučnom skupu *Italijanski san*, Univerzitet u Banjoj Luci, 2010. godine.

okolnostima, tokom vremena, svaka sljedeća generacija sve manje je upotrebljavala maternji italijanski jezik i bila izložena sve jačem uticaju jezika sredine u kojoj su se našli. Naravno, proces uticaja jezika domionog stanovništva ostavio je traga i na prezimenima italijanskog porijekla, a cilj ovog rada jeste da osvijetlimo te uticaje.

1.2. Pokušaja sakupljanja i proučavanja onomastičke, samim tim i antroponijske građe⁵ kod nas je bilo i ranije, ali u odnosu na druge evropske narode sistematsko proučavanje našeg onomastikona počelo je nešto kasnije. U Bosni i Hercegovini „sa povelikim zakašnjenjem formiran je Onomastički odbor: tek krajem 1960. godine. [...] Nedostatak tradicije u radu na onomastičkom planu, nedostatak finansijskih sredstava, teškoće oko angažovanja stručnog kadra, kao i niz drugih momenata usloveli su da se realizaciji prvog plana rada, koji je donesen tek početkom druge polovine 1962. godine, odnosno organizovanijem onomastičkom radu pristupi tek u junu 1962” (Vujičić 1969: 240). Aktivnosti Onomastičkog odbora obuhvatale su: 1) terensko prikupljanje onomastičke građe, 2) ispisivanje toponima sa katastarskih karata i 3) ispisivanje građe iz arhivskih dokumenata. Plan Odbora za onomastiku BiH „predviđao je pored ostalog i poslove oko izrade leksikona prezimena sa područja cijele BiH” (Vujičić 1969: 242).

Od svih planiranih aktivnosti jedino je organizovano terensko prikupljanje antroponima i mikrotoponima, koje je organizovao prof. Vuković (Vujičić 1969: 240).⁶ Tako je u periodu od 1962. do 1969. godine sakupljena građa na odabranim punktovima u Bosni i Hercegovini i na taj način zabilježena je onomastička građa sa sljedećih područja: „oblasti *Zubaca* (Trebinje), koja obuhvata preko 50 sela i zaselaka, oblast

Špionice (Srebrenik, Tuzla), koju čini 11 sela i zaselaka, oblast Mahovljana (Banja Luka) koju čini 8 sela i zaselaka,⁷ oblast Burmaza (Stolac), koja obuhvata preko 11 sela i zaselaka, oblast Poplat (Stolac) koja obuhvata 12 sela i zaselaka, oblast Ljubomirske kotline (Trebinje) koju sačinjava 8 sela i zaselaka, oblast Ortieša (Mostar), koja obuhvata 4 sela, oblasti Jasenika (Gacko) koju čini 5 sela i zaselaka, oblasti Gruda (zap. Hercegovina), koja obuhvata 6 sela, sa visočkog područja (kraj Sarajeva), koja obuhvata takođe više sela i zaselaka” (Vujičić 1969: 241).

Podrazumijeva se da je zabilježena antroponijska građa iz oblasti Mahovljana sadržavala i prezimena italijanskog porijekla, ali ta građa nikada nije publikovana. Tako su i prvi sistematski radovi na bilježenju prezimena italijanskog porijekla na području BiH bili bezuspješni.⁸ Takođe, činjenica je da su u pojedinim radovima različite tematike navedena prezimena (i imena) doseljenih italijanskih porodica u banjalučku regiju, ali njihova jezička interpretacija ili izostaje ili je vezana za tumačenje značenja prezimena u italijanskom jeziku.

2.0. Na početku smo već spomenuli da su italijanska prezimena najvećim dijelom nastala još u srednjem vijeku, a uglavnom su izvedena iz imena osoba, mjesta, zanimanja ili nadimaka.⁹

⁷ Podvukla B. Panić Babić.

⁸ Nasuprot tome, o prezimenima italijanskog porijekla u Hrvatskoj pisali su Petar Šimunović, Valentin Putanec (*Leksik prezimena SR Hrvatske*, 1976); te Petar Šimunović, Josip Bratulić (*Prezimana i naselja u Istri*, I–III, 1985–1986), a prezimena italijanskog porijekla u Vojvodini obrađena su u doktorskoj disertaciji Miodraga Arsenijevića (*Italijanska i zapadnoromanska prezimana u Vojvodini: Fonomorfološka i ortografska analiza, adaptacione forme i frekvencija*, 1992).

⁹ U poredjenje s tim, srpska prezimena kao antroponijska kategorija se počinju formirati od sredine 15. vijeka, a najčešći tip prezimena nastao je od patronima na koji je dodavan posesivni sufiks -ić (Nemanjić prvobitno znači Nemanjin sin, a kasnije se proširuje na Nemanjine potomke), rje-

⁵ „Za iščitavanje životnih prilika naroda elementi onomastike (antroponimi, etnici i etnonimi te nazivci za dijelove prostora) izuzetno su važni” (Deželjin 1999: 189).

⁶ Danas se većinom ta građa zbog loših uslova smještaja nalazi u veoma lošem stanju.

Naša građa obuhvatila je prezimena italijanskog porijekla sa područja opština Banja Luka, Laktaši i Prnjavor.¹⁰ Nije nam bila namjera da ovim radom dajemo potpun i precizan spisak svih italijanskih prezimena banjalučke regije (što ostaje za buduća istraživanja), već da ukažemo na najuočljivije jezičke promjene u vezi s ovim prezimenima u novoj sredini.

Prezimana su se, inače, mijenjala pod uticajem lingvističkih i vanlingvističkih faktora. Promjene nisu vršene na zahtjev i pod prisilom državne vlasti, već samo iz socijalnih razloga, kao npr.: a) da se postigne što brža integracija u novo društvo, b) automatsko mijenjanje prezimena ženidbom, c) nastojanje da se olakša izgovor prezimena onima koji ga ne mogu izgovoriti ili napisati i sl.

Mnoga prezimana po svojim fonološkim komponentama teška su za izgovor, te su mogla biti zamijenjena,¹¹ a prevođenje je jedan od načina da se prezimana integrišu u novu jezičku sredinu. Prema svojoj prirodi, lingvističke promjene mogu biti: a) ortografske, b) fonološke, c) morfološke i d) leksikološke.¹²

Izvršili smo klasifikaciju prezimena prema promjenama koje su se u njima dogodile.

2.1. Originalna italijanska prezimana su adaptirana sistemu srpske ortografije.

de i od matronima. Takođe, srpska prezimana nastajala su i od etnika, zanimanja i nadimaka.

¹⁰ Kao izvor za bilježenje prezimena italijanskog porijekla poslužio nam je telefonski imenik Republike Srpske za 2008/2009. godinu. Takođe i odlomci iz rada za knjigu *Trentino-Bosna-Trentino, Jedan vijek za povratak*, čiji je autor Osti Tonino: http://stivor.altervista.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=8&limit=5&order=hits&dir=DESC&Itemid=12 (pristupljeno 10. maja 2010).

¹¹ Kao, na primjer, ime Giuseppe upisano je u knjige kao Josip.

¹² Leksičko prilagođavanje javlja se: a) kao zamjena prezimena potpuno novim oblikom nezavisnim od starog prezimena i b) kao semantički motivisana promjena prezimena ili prevođenje prezimena.

Izmijenjena grafija u skladu je sa srpskim pismom, i to:¹³

- izostaju udvojeni (dvostruki) suglasnici, kojih nema u srpskom jeziku, na primjer:

Classer>Klaser, Fabbri>Fabri, Montibeller>Montibeler, Moretti>Moreti, Villa>Vila;

- umjesto grupe *gn* piše se *nj*, na primjer: **Spagnoli : Španjoli, (Dal)castagne : Kastanja;**

- konsonant *g* ispred *e* i u grupi *gi* piše se u skladu sa srpskim pismom, tj. u skladu sa izgovorom kao *đ*, na primjer: **German > Đerman, Giarmati > Đarmati, Digiusto > Didusto;**

- grupe *st* odnosno *sp* pišu se kao *št* odnosno *šp*, jer se tako izgovaraju u novoj sredini, na primjer: **Stefanutti > Štefanuti, Osti> Ošti, Postai>Poštaj; Spagnoli > Španjoli.**

Nasuprot tome nalazimo prezimana koja se na isti način pišu i u srpskom i u italijanskom jeziku, te kod njih nije bilo nikakvih ortografskih promjena, na primjer: **Agostini, Bernardi, Orlando, Rover, Urban, Valandro** i dr.

U posljednje vrijeme prisutna je i tendencija vraćanja na izvorno pisanje prezimena koja su već adaptirana srpskom pravopisu, podstaknuta nacionalnim buđenjem italijanske manjine kod nas, te je, na primjer, zabilježeno prezime **Bellina** postalo od **Belina**.

2.2. Smatramo da su originalna italijanska prezimana pretrpjela i fonetske izmjene, na primjer adaptacija ž<z: **Fužinato** od Fusinato, **Ambrožić** od Ambrosi; adaptacija š<s: **Dalšašo** od Dallsasso; adaptacija nj<n: **Macakanja** od Mazzacani.¹⁴

¹³ Up. Problemi u transkripciji italijanskih imena, *Pravopis srpskog jezika*, www.srpskijezickiatelje.com.

¹⁴ Prezime potiče od „naziva zanata, ital. mazzacani od glag. (am)mazzare, 'ubiti' i cane, ovde množ. cani 'pas', 'psi' (=šinter'). U matici se ovo prezime javlja i u sledećim formama: Mazzacane, Mazzacano (Kampanija i Pulja), a Mazzacani, Mazza-

Međutim, ne bi se reklo da su fonetske promjene uvijek posljedica uticaja srpskog jezika. Tako, na primjer, grupe *sp* i *st* izgovaraju se kao *špišt*: **Spagnoli>Španjoli, Stefanutti>Štefanuti, Osti>Ošti, Postai>Poštaj**. Smatramo da se ovdje radi o uticaju njemačkog jezika austrougarske administracije, što povlači izgovor grupa *sp*, *st* kao *šp*, *št*, kako je u njemačkom jeziku.

2.3. Morfološke promjene odnose se prije svega na sufiksaciju na *-ić* po ugledu na srpska prezimena, ali prezimena dobijaju i posesivni sufiks *-ov/-ev*. Tako je registrovano prezime **Alvir** i **Alvirević**, **Đerman** i **Đermanović** (od oblika **German**), te **Ambrozić**, **Ambrožić** (od **Ambrosi**).

2.4. Prozodijske promjene očigledne su u promijenjenom akcenatskom liku, to jest, prezimena se prilagođavaju srpskoj akcentuaciji, kao na primjer u prezimenima: **Vila, Agostini, Đarmati** < **Villa, Agostini, Giarmati**.

3.0. Ovim istraživanjem smo dali osvrt na prezimena italijanskog porijekla u banjalučkoj regiji, pri čemu njihova analiza nije iscrpljena već je, nadamo se, tek započeta, a studioznija istraživanja predstoje, jer materijala zasigurno ima.

Prema svemu navedenom, rezultati istraživanja su pokazali da su analizom obuhvaćena prezimena italijanskog porijekla u banjalučkoj regiji pretrpjela promjene u: 1. ortografiji (**Classer>Klaser, Fabbri>Fabri, Montibeller>Montibeler, Morreti>Moreti**): dolazi do pisanja prezimena prema njihovom izgovoru, kao što je to u srpskom jeziku prema principu *piši*

kao što govoriš (međutim, posljednjih godina je evidentna tendencija vraćanja izvornom pisanju); 2. fonetskom liku prezimena (**Spagnoli>Španjoli, Stefanutti>Štefanuti, Osti>Ošti, Postai>Poštaj, Fusinato>Fužinato, Mazzacani>Maccanja**); 3. morfološkog (sufiksacija na *-ić*, jer prezimena dobijaju posesivni sufiks *-ov/-ev* i patronimski sufiks *-ić* kao u srpskom jeziku; na primjer: **Alvir>Alvirević, Đerman>Đermanović, Ambrozić**), 4. akcentuaciji, tj. promjeni akcenta u skladu sa akcentuacijom u srpskom jeziku (na primjer: **Villa>Vila, Agostini>Agostini, Giarmati>Đarmati**).

Literatura

1. Арсенијевић, Милорад (1992), *Италијанска и западнороманска презимена у Војводини: Фономорфолошка и ортографска анализа, адаптационе форме и фреквенција*, Нови Сад.
2. Deželjin, Vesna (1999), „Pragmalingvistička vrijednost onomastičkih elemenata u maldobriama”, u: *Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike*, Zagreb – Rijeka.
3. Panić Babić, Biljana (2001), „Onomastička istraživanja u Republici Srpskoj na početku 21. vijeka”. *Zbornik referata sa naučnog skupa 'Filozofsko-filološke nauke na početku 21. vijeka'*, Filozofski fakultet, Banja Luka.
4. *Onomastica Jugoslavica*, knjiga 10, Zagreb, 1982.
5. Vujičić, D. (1969), „Rad Onomastičkog odbora za BiH”. *Onomastica jugoslavica*, 1.
6. Čupić, Drago (1987), „Sistem prezimena i drugih pridjevaka u katastrima Herceg-Novog i Risna iz 1704. godine”, *Zbornik Šeste jugoslovenske onomastičke konferencije*, SANU, Beograd.

cán, Massacane, Massacani – u Lombardiji, Emiliji-Romanji (posebno u Rovigu oblik Mazzacàn)”. Up. Miodrag Arsenijević (*Italijanska i zapadnороманска презимена u Војводини: Фonomорфолошка i ортографска анализа, adaptacione forme i frekvencija*, 1992).

ANNOTATIONS ON FAMILY NAMES OF ITALIAN ORIGIN IN THE BANJA LUKA REGION

Summary

This paper gives an overview of family names of Italian origin in the Banja Luka region. Namely, with the arrival of Italians in this area, the fate of family names in the new, linguistically different surroundings variegated. Family names were often replaced by a local surname or underwent different linguistic transformations and adaptations under the influence of the Serbian language, but quite often they also remained unchanged. Our aim was to determine which of these directions of development was dominant in the case of Italian family names in the Banja Luka region. The original Italian family names were adapted to the Serbian orthographic system. Lately, there is a tendency to return to the original spelling of family names inspired by the national awakening of the Italian minority in the local area; for example, the noted family name **Bellina** originated from **Belina**. The morphological changes pertain mostly to the suffixation of **-ić**, as was the case with Serbian family names. Thus, the following surnames were noted: **Alvir** and **Alvirević**, **Đerman** and **Đermanović** (derived from the **German** form). Prosodic changes are evident in the system of accentuation: **Villa**>**Vila**, **Agostini**>**Agostini**, **Giarmati**>**Đarmati**.

b_m_babic@yahoo.com